

Foto: Tom van Limpt

AUKE ABMA & MARA ROOIJMANS

De vakvernieuwingscommissie heeft creatief taalgebruik in het hart van het curriculum geplaatst (Herder et al., 2024) met het idee dat het in elk domein aan bod kan komen en omdat creatief schrijven *leuk* en *belangrijk* is.

Belangrijk omdat er een grote maatschappelijke behoefte bestaat aan mensen die creatief kunnen denken. Het is een van de belangrijkste zoektermen op LinkedIn, en de OESO toetst creatief schrijven sinds 2022 door middel van de PISA-test.

Leuk omdat je je er vrij door voelt. Veel adolescenten schrijven in hun vrije tijd, en in een enquête onder ruim 900 hbo-studenten oordeelde 73 procent van hen dat scholen veel te weinig aandacht aan creatief schrijven besteden (Staplers & Stokmans, 2019, p. 32). Vreemd

als je bedenkt dat veel docenten Nederlands vanwege schrijfaspiraties en het creatief taalgebruik van dichters en schrijvers Nederlands zullen hebben gestudeerd. In dit artikel wordt een toelichting gegeven op creatief schrijven binnen het vernieuwde curriculum, waarbij ook vier voorbeelden worden uitgewerkt.

Het creatieve proces

Creatief schrijven is een samenspel tussen de eigenschappen die een goede schrijver moet bezitten (de persoon), de creatieve schrijfactiviteit (het proces) en de creatieve tekst die het oplevert (het product). De gangbare definitie van een creatief schrijfproduct is een tekst die passend is gezien het doel of het genre, maar tegelijkertijd origineel en vernieuwend op het gebied van taalgebruik, vorm of inhoud (Ten Peze, 2019). Deze verbinding

Niks is te gek!

CREATIEF LEREN SCHRIJVEN BIJ NEDERLANDS

Aan de slag met de nieuwe kerndoelen en eindtermen

Maar liefst 21 kerndoelen en 19 eindtermen, is dat niet een beetje veel van het goede? Hoe moet de docent Nederlands die nieuwe eindtermen allemaal behandelen? De nieuwe lesmethode afwachten of ervaringsdoelen negeren die toch niet getoetst hoeven te worden? In dit artikel laten twee docenten Nederlands van het Maris College Den Haag en het Stedelijk College Eindhoven zien hoe creatief taalgebruik meerdere eindtermen kan samenbrengen.

tussen conventie en originaliteit benadrukt de potentie die creatief taalgebruik heeft om meerdere eindtermen met elkaar te combineren.

Bij het schoolvak Nederlands wordt al veel aandacht besteed aan de conventies, maar hoe leer je een leerling creatiever te worden? Hiervoor is het belangrijk om te begrijpen welk proces tot een creatieve tekst leidt. Het creatieve proces is een combinatie van divergent en convergent denken. Divergent denken is de vaardigheid om veel, diverse ideeën te produceren; tijdens het convergente denken worden die ideeën kritisch tegen het licht gehouden.

Het probleem is dat het convergente denken het divergente denken kan blokkeren. Schrijvers die elk woordje meteen kritisch toetsen aan conventies, komen daardoor niet tot wilde, ongebruikelijke ideeën en tek-

sten. De didactische uitdaging voor de docent is om leerlingen in een flow te krijgen waarbij het schrijven zelf nieuwe ideeën oproept. Een docent kan ze daarbij helpen door dit principe uit te leggen: niks is te gek, hoe maffer hoe beter! Schrijven onder tijdsdruk kan ook helpen om die (ver)oordelende censor even buitenspel te zetten.

Trees Steeghs is al dertig jaar docent creatief schrijven voor kinderen en volwassenen en auteur van *Ga met een blauw paard dwars door de hoogste bergen* (2007), een leerlijn poëzie voor SLO. Zij gebruikt verschillende soorten triggers om het schrijven op gang te brengen: 'Soms vraag ik naar die persoonlijke ervaring, soms zoek ik naar indirecte manieren om thema's daarmee te verbinden. Tekstfragmenten, dichtregels, foto's, wandelingen, waarnemingen – er is een oneindige hoeveelheid triggers die

Hoe kun je creatief schrijven inzetten om de domeinen Communicatie, Taal en Literatuur aan bod te laten komen?

ik naargelang passend inzet. De persoonlijke ervaring is in mijn activiteiten en lessen altijd belangrijk, want het is de kapstok die veel denk- of schrijfontwikkeling mogelijk maakt.’

Er is dus een schrijfimpuls nodig. De impuls kan een opdracht zijn zoals lijstjes maken, associatieoefeningen doen, het beantwoorden van een serie verkennende vragen, persoonlijke ervaringen opschrijven of leerlingen laten reageren op teksten of beelden (waarnemingen noteren, woorden in een tekst selecteren of wegstrepen, een reactie op een tekst schrijven et cetera) – zolang de docent maar voor duidelijke aanknopingspunten zorgt om het schrijven snel en goed op gang te krijgen.

Als van het startmateriaal eenmaal een eerste tekst is gemaakt, kan het convergente denken beginnen. Aan de ene kant moeten leerlingen af van het idee dat een creatieve tekst of goed of fout is, aan de andere kant moeten ze ook niet het idee krijgen dat er geen kwaliteitsverschillen zijn tussen creatieve teksten. Om leerlingen kwaliteitsbesef bij te brengen is het belangrijk dat de teksten met elkaar gedeeld worden zodat feedback mogelijk is.

Steeghs benadrukt dat feedback vooral over de vorm moet gaan: ‘Als leerlingen het lef hebben hardop te lezen in de klas, benoem ik altijd in elk voorgelezen stuk iets specifiek wat mij in positieve zin opvalt. Een zinnetje, een bijzonder woord, een grappige of bijzondere constructie – in elke tekst is wel iets te vinden. Dan benoem ik ook waarom ik dat mooi vind en wat dat met poëzie te maken heeft. “Je hebt daar een mooi ritme of een mooi binnenrijm” – ik noem maar wat – en dan leg ik uit wat ik bedoel met ritme, of met binnenrijm. En dan vertel ik iets over waarom dichters dat soms willen gebruiken. Zo leer je leerlingen dat een gedicht niet of niet alleen maar een uitbarsting van emotie of gedachte hoeft te zijn, dat eraan gesleuteld kan worden, of dat het spelen kan zijn.’

Kwaliteitsbesef kan ook bijgebracht worden door leerlingwerk uit eerdere jaren of andere klassen te behandelen. Vervolgens kunnen leerlingen in groepjes feedback geven. De docent kan feedbackvragen opstellen die daarbij helpen.

Aansluiting bij verschillende domeinen

Binnen het schoolvak Nederlands onderscheidt de vakvernieuwingscommissie drie domeinen: Taal, Communicatie en Literatuur. Hoe kun je creatief schrijven inzetten om die domeinen aan bod te laten komen? Het model van creatief en kritisch denken van Vincent-Lancrin et al. (2019) biedt aanknopingspunten, omdat het aan het divergente en convergente denken een onderzoeksstap toevoegt.

Tijdens de onderzoeksstap kun je leerlingen onderzoek laten doen naar genreregels, naar patronen in een tekst of naar taalvariatie voordat ze aan het creatief schrijven beginnen. Op het Maris College in Den Haag hebben we bijvoorbeeld in havo 3 een module over het Nederlandse lied waarbij leerlingen zelf verschillende liedjes moeten schrijven waaronder een ballade. Dan is het mogelijk om leerlingen eerst onderzoek te laten doen naar de genreregels van de ballade. Hiervoor moeten ze lezen (leesvaardigheid in het domein Communicatie) en vervolgens kunnen leerlingen de teksten van verschillende ballades op overeenkomsten onderzoeken om de gevonden definitie te toetsen (domein Communicatie, diep lezen), waarbij begrippen als *rijm*, *couplet* en *refrein* moeten worden geleerd (domein Literatuur, verhaalanalyse).

Als schrijfimpuls krijgen de leerlingen vervolgens een zeer kort verhaal van Herman Pieter de Boer (‘De stem in het wak’), een column van Grunberg (‘“Schrik niet lieve jongen”, zei ik, “maar papa’s teelbal is verbrand”’) of de mogelijkheid zelf een geschikt krantenartikel te vinden, waarna ze van een van die drie teksten een ballade moeten maken. Daarna worden de resultaten beoordeeld op basis van de gevonden regels tijdens de onderzoeksstap en de originaliteit van het resultaat. Dit zijn de twee criteria waarop je een creatief schrijfproduct beoordeelt: de gepastheid kan prima beoordeeld worden aan de hand van een rubric, maar originaliteit van vorm of inhoud kan beter geëvalueerd worden door de teksten onderling met elkaar te vergelijken.

Na deze toelichting op de rol van creatief schrijven binnen het vernieuwde curriculum, zullen we in het vervolg van dit artikel aan de hand van vier uitgewerkte

voorbeelden uit onze scholen laten zien hoe dit alles in de praktijk kan worden toegepast.

Reclamecampagne

Op het Maris College in Den Haag hebben we in de tweede klas havo/vwo een module over reclame ontwikkeld. De leerdoelen zijn dat leerlingen verschillende soorten reclame herkennen zoals advertorials en sluikreclame, dat ze de overtuigingskracht van reclames kunnen beoordelen op basis van de argumentatie en de vorm, en dat ze zelf reclameteksten kunnen schrijven. Als eindproduct ontwerpen de leerlingen een reclamecampagne voor een gelezen boek en presenteren die aan de klas, die de rol van proefpanel heeft.

In de onderzoeksfase behandelen we verschillende soorten reclames zoals advertorials, sluikreclame en reclamespotjes die we met behulp van de argumentatiescanner (Abma et al., 2019; zie <vlt.nl/scanner>) analyseren op argumentatie en vorm om vast te stellen wat een reclame overtuigend en dus goed maakt. Leerlingen gaan dan een zelfgekozen reclame analyseren en presenteren, zodat patronen zoals het inzetten van een beroemdheid, humor en unique sellingpoints geëxpliciteerd worden.

Dan gaan ze zelf reclameteksten produceren. Met behulp van de oefening Reclametaal van SchrijfLab.nl (zie <vlt.nl/reclame>) moeten ze een slogan bedenken bij een boek dat ze (allemaal) gelezen hebben. Eerst lezen ze de theorie over slogans, die aangevuld wordt met specifieke eisen: de unieke kwaliteiten van het gelezen boek moeten tot uitdrukking komen, en de slogan moet zijn afgestemd op de kenmerken en interesses van de doelgroep van het boek. Vervolgens schrijven ze in groepsverband zoveel mogelijk slogans op, waarna ze reflecteren op de slogans op basis van de theorie en de eisen uit de onderzoeksfase – om zo de beste te kiezen.

Uiteindelijk presenteren de leerlingen een campagne die uit vier verschillende reclame-uitingen bestaat aan de klas. Enerzijds wordt die beoordeeld op de uitdrukking van de unique sellingpoints van het boek, de afstemming op de doelgroep en de genreregels voor de reclame-uiting (gepastheid), anderzijds op originaliteit

door vast te stellen of de reclame-uitingen zich qua vorm of inhoud onderscheidt van de andere.

In deze module zijn twaalf kerndoelen aan de orde gekomen: kerndoel 3 (luisteren en lezen met begrip), 5 (doelgericht spreken en schrijven), 6 (creatief taalgebruiken), 9 (doelgericht gesprekken voeren), 10 (gesprekken voeren om te leren), 11 (reflecteren op taalactiviteiten), 12 (vorm en betekenis beschouwen), 14 (talige identiteit), 16 (zakelijke tekstgenres), 17 (argumentatief taalgebruik), 18 (leesvoorkeur), 19 (waarde van literatuur).

Helden en schurken

Op het Stedelijk College Eindhoven wordt gewerkt met thema’s waarin net als op het Maris College lees-, schrijf- en spreekvaardigheid met elkaar verbonden worden, waarbij vier stappen – onderzoeken, verbeelden, uitvoeren en reflecteren – worden doorlopen. In mavo 2 wordt het thema ‘Helden en schurken’ behandeld. Het doel is om leerlingen de kenmerken van helden en schurken te laten ontdekken, zodat ze zich een mening vormen over wat heldhaftigheid voor hen betekent.

Eerst expliciteren leerlingen het beeld dat ze zelf hebben door een mindmap te maken rond de woorden held en schurk. Leerlingen vergelijken hun mindmaps en benoemen klassikaal één woord uit de mindmap

Leerlingen gaan een zelfgekozen reclame analyseren en presenteren, zodat patronen zoals het inzetten van een beroemdheid, humor en unique sellingpoints geëxpliciteerd worden

(herhalingsen zijn verboden) om het beeld van de klas als geheel duidelijk te maken. Vervolgens wordt onderzocht wat anderen als heldhaftig zien door rijke teksten te lezen, zoals een interview met psycholoog Zimbardo (van het Stanford Prison-experiment), fictiefragmenten uit *Lang zal ze leven* van Koos Meinderts, teksten over mythologische en historische helden, over superhelden, en het gedicht ‘Al van kleins af aan’ van Roziena Salihu op Raadgedicht.nl. Op basis van de verschillende teksten duiken ze nog meer het thema van helden in door bijvoorbeeld hun opa of oma te interviewen over heldhaftigheid. Uiteindelijk wordt door leerlingen een reflectie geschreven waarin ze verslag doen van wat ze geleerd hebben over heldhaftigheid, zodat het diep begrip van de teksten kan worden geoefend en getoetst.

Vervolgens komt het creatief schrijven aan bod. Met behulp van de Superman-monoloog in *Kill Bill 2*, een tekst, een Klokhuysfilmje en een klassengesprek over Griekse helden hebben de leerlingen de kenmerken en daden van superhelden en de moraal, aantrekkingskracht en diepere betekenis van superheldenverhalen geëxpliciteerd. In groepjes gaan ze vervolgens zelf een superheld, plot en setting verzinnen. Elk groepje presenteert kort zijn idee, waarna de klas het favoriete idee kiest dat wordt uitgewerkt in de vorm van een doorgeefstrip: elke leerling tekent één stripvakje met tekstballon, hetgeen een klassenstrip oplevert.

In dit thema zijn de volgende eindtermen aan bod gekomen: eindterm 1 (begrip van zakelijke en literaire teksten), 2 (evalueert zakelijke en literaire teksten), 3 (verwerft doelgericht informatie uit mondelinge, schriftelijke en digitale bronnen), 6 (gebruikt taal op een creatieve manier), 9 (inzicht in zakelijke en literaire

genres), 12 (toont inzicht in en reflecteert op taalvariatie en taalverandering), 13 (toont inzicht in en reflecteert op het effect van keuzes in taalgebruik in verschillende contexten), 16 (inzicht in het gebruik van literaire middelen).

Verhaalanalyse

Terug naar het Maris College, waar ze in havo en vwo 4, zoals op veel scholen, een module over verhaalanalyse hebben. Leerlingen moeten bij een twintigtal korte verhalen interpretatievragen leren stellen en die door middel van een analyse beantwoorden. Daarnaast discussiëren ze over stellingen die bij het verhaal zijn gegeven en beantwoorden ze vragen over setting, tijd, thematiek, verhaalmotieven et cetera.

Bij elk kort verhaal krijgen leerlingen bovendien een creatieve schrijfp opdracht. Zo moeten ze een dialoog schrijven naar aanleiding van het verhaal ‘Veluwe’ van Jori Stam over een seriemoordenaar die een date vermoordt en het verhaal afsluit met de woorden: ‘Het had vandaag langer geduurd dan ik dacht – ik zou te laat komen voor mijn eerste afspraak met Renate.’ Ze moeten dan eerst onderzoeken hoe je een dialoog schrijft, wat een dialoog spannend maakt en wat voor mensen de psychopaat en Renate zijn op basis van de informatie uit het verhaal (onderzoek) en hun fantasie (verbeelden). Dan gaan ze verbeelden waar en wanneer de personages elkaar spreken, waarna ze gaan schrijven (uitvoeren). Ten slotte lezen ze elkaar de dialoog voor en reflecteren ze op de kwaliteit.

In elke schrijfp opdracht staat een bepaald onderdeel van een verhaal centraal: setting, *character building*, spanningsopbouw, ontwikkeling, perspectief en begin en eind. Begrippen als tijdverdichting en tijdversnelling die voor de interpretatie van een verhaal vrijwel nooit interessant zijn, krijgen nu betekenis: leerlingen moeten leren om spannende stukjes gedetailleerder te gaan schrijven. En ook het compliceren van een verhaal-probleem bleek voor het leren schrijven heel relevant. Beginnende schrijvers hebben de neiging het verhaal-probleem te snel op te lossen.

Aan het eind van de module werken de leerlingen een van de schrijfp opdrachten uit tot een volledig verhaal dat ze voorlezen voor de klas. In vwo 4 beoordelen we het verhaal met een cijfer. Om gedoe met ChatGPT zoveel mogelijk te voorkomen, schrijven ze van tevoren het hele verhaal maar nemen ze de eerste helft mee naar de toets waar ze het verhaal afmaken in Examnet, toetssoftware die het onmogelijk maakt om tijdens de toets het internet of andere computerprogramma’s of bestanden te raadplegen. We beoordelen de tweede helft van het verhaal met een rubric op originaliteit, spanning, samen-

hang, variatie en taalgebruik.

In deze module zijn eindterm 6 (creatief taalgebruik) en eindterm 16 (inzicht in het gebruik van literaire middelen) aan bod gekomen.

Dialecten en streektalen

Bij mavo 3 van het Stedelijk College Eindhoven wordt taal creatief ingezet door een bestaande tekst aan te passen. De leerlingen vertalen een songtekst naar een dialect of streektaal. Het leerdoel is leerlingen inzicht bieden in taalvariëteit: welke dialecten en streektalen zijn er, in hoeverre lijken ze op elkaar en beïnvloedt een dialect of streektaal het oordeel over een tekst?

De lessenreeks start met een klassengesprek: in welke taal is een lied het mooist? Vergelijk eens ‘Roffa bij zessen’ van Jan Rot met ‘Waterloo Sunset’ van The Kinks. Dan bekijken en beluisteren de leerlingen verschillende liedteksten in dialect of streektaal, bijvoorbeeld ‘Hee gaode mee’ van Gerard van Maasakkers, ‘Bestel mar’ van Rowwen Hèze, ‘Angst is mar veur eben, spiet is veur altied’ van Daniël Lohues, ‘In nije dei’ van De Kast, ‘Oerend hard’ van Normaal et cetera. In een klassengesprek wordt besproken of ze de liedjes kennen, welke liedjes makkelijk te volgen zijn, en of er woorden tussen zitten waar ze de betekenis niet van weten. Ook wordt de gevoelswaarde benadrukt: hoe komt het dat er liedjes in een dialect of streektaal worden gezongen?

Daarna bekijken de leerlingen het boek *De Gruffalo*. Dit boek is uitgegeven in verschillende dialecten zoals Brabants, Amsterdams, Haags en Antwerps. Deze varianten zijn ook allemaal door verschillende dialectsprekers ingesproken en te beluisteren op YouTube (zie <vllt.nl/gruffalo>). De leerlingen krijgen fragmenten uit de verschillende varianten en vergelijken die met de versie in het Nederlands. Welke woorden worden anders geschreven? Welke woorden blijven hetzelfde? Welke verschillen en overeenkomsten kan je herkennen tussen de dialecten? En wat voor impact heeft het dialect op de beleving van het verhaal?

Voor de eindopdracht gaan de leerlingen een Nederlandstalige songtekst herschrijven met kenmerken van een dialect of de eigen (moeder)taal erin. De leerlingen hebben al eerder liedjes gehoord in het dialect, maar er zijn ook verschillende voorbeelden van liedjes waarin straattaal (De Jeugd van Tegenwoordig) of een andere taal (Claude) wordt gebruikt. Er zijn verschillende apps (VoxBox en Voicemod bijvoorbeeld) die het mogelijk maken om de teksten van leerlingen te laten zingen door bekende muzikanten zodat ze hun lied ook aan de klas kunnen laten horen.

In dit thema zijn de volgende eindtermen aan bod gekomen: 2 (evalueert zakelijke en literaire teksten), 6 (gebruikt taal op een creatieve manier), 11 (toont inzicht in en reflecteert op taalvariatie en taalverandering) en 16 (evalueert diens literaire ontwikkeling aan de hand van literaire teksten).

Tot slot

De voorbeelden uit onze praktijk laten hopelijk zien dat het integreren van verschillende kerndoelen en eindtermen te doen is. Start met een thema of genre waar je een leerdoel aan koppelt en probeer daarna te bepalen met welke vaardigheden en kerndoelen of eindtermen je daar kan komen. Door creatief taalgebruik in je lessenserie te betrekken vergroot je bovendien het plezier in het schoolvak Nederlands en leer je leerlingen creatiever te denken.

Beide auteurs zijn docent Nederlands. Auke Abma werkt aan het Maris College Den Haag en Mara Rooijmans aan het Stedelijk College Eindhoven.

LITERATUUR
Abma, A., Bisschop, H., Haaften, T. van, Hazenbosch, R., & Tilborg, C. van. (2019). Een scanner die overtuigt: Over een didactisch instrument voor de analyse en beoordeling van argumentatief taalgebruik. *Levende Talen Magazine*, 106(5), 18–24.
Herder, A., Pleumeekers, J., & Schaik, N. van. (2024). *Toelichtingsdocument: Conceptexamenprogramma’s Nederlandse taal en literatuur voor vmbo, havo en vwo*. SLO.
Peze, A. ten. (2019). Het schrijf lab: Creatief schrijven in havo en vwo 4. *Levende Talen Magazine*, 106(4), 4–9.
Staplers, C., & Stokmans, M. (2019). Wat is het verhaal achter de schrijver? Een verkennend onderzoek onder oud-scholieren naar het schrijven van fictie en poëzie. *Levende Talen Tijdschrift*, 20(2), 27–37.
Vincent-Lancrin, S., González-Sancho, C., Bouckaert, M., Luca, F. de, Fernández-Barrerra, M., Jacotin, G., Urgel, J., & Vidal, Q. (2019). *Fostering students’ creativity and critical thinking: What it means in school*. OECD.

De klas kiest het favoriete idee, dat wordt uitgewerkt in de vorm van een doorgeefstrip: elke leerling tekent één stripvakje met tekstballon, hetgeen een klassenstrip oplevert

De leerlingen vertalen een songtekst naar een dialect of streektaal. Het leerdoel is leerlingen inzicht bieden in taalvariëteit